

Новіков Ф.В., Нежебовський В.В., Шкурупій В.Г.

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ВИЗНАЧЕННЯ ШОРСТКОСТІ ПОВЕРХНІ ПРИ АБРАЗИВНІЙ ОБРОБЦІ

Введення. Шорсткість поверхні є найважливішим параметром якості поверхневого шару деталі. Тому питанням її дослідження в науково-технічній літературі приділена велика увага [1, 2]. В даний час розроблено теоретико-імовірнісний підхід до визначення шорсткості поверхні при шліфуванні [3], що дозволяє достатньо об'єктивно оцінити технологічні закономірності формування шорсткості поверхні й можливості її зменшення. У зв'язку з цим, представляється актуальним рішення завдання пошуку нових технологічних методів і умов зменшення шорсткості поверхні при абразивній обробці й відповідно підвищення якості й продуктивності обробки. В особливій мірі це відноситься до абразивної обробки відповідальних деталей машин, до яких пред'являються високі вимоги по шорсткості обробки, наприклад, до високоточних деталей авіаційного призначення й інших деталей.

Ціль роботи – теоретичний аналіз шорсткості поверхні при абразивній обробці й визначення умов її зменшення.

Основний зміст роботи. Для вирішення завдання скористаємося теоретичним підходом до розрахунку шорсткості поверхні при абразивній обробці, запропонованим у роботі [4]. Розглянемо схему утворення шорсткості поверхні при доведенні вільним абразивом. Будемо вважати, що всі абразивні зерна мають однакову форму й розміри. На рис. 1,а показано положення проєкцій 10 зерен на оброблювану поверхню без урахування їхнього перекриття. Як видно, при $y = b$ відбувається повне знімання оброблюваного матеріалу, й на поверхні зразка формується шорсткуватий шар товщиною b , тобто максимальна висота мікронерівностей обробленої поверхні R_{max} дорівнює величині b .

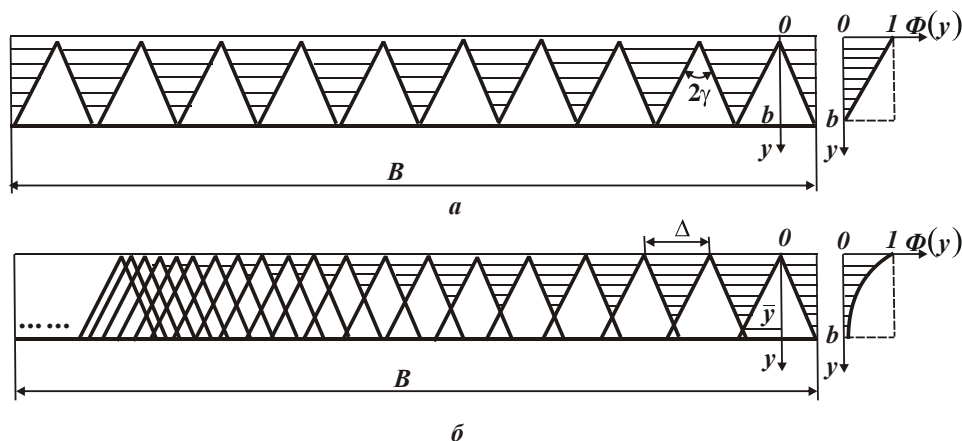

Рис. 1. Схеми формування шорсткості поверхні при абразивній обробці.

Установимо закономірності формування шорсткості поверхні з урахуванням накладення й перекриття проекцій зерен відповідно до теорії імовірностей. Для цього визначимо відносну повноту профілю окремого зерна, спроектованого на поверхню оброблюваного зразка:

$$\varepsilon_i(y) = \frac{2 \cdot \operatorname{tg} \gamma \cdot y}{B}, \quad (1)$$

де 2γ – кут при вершині конусоподібної частини ріжучого зерна; B – ширина зразка, м; y – координата, яка відлічується від вершини ріжучого зерна, м.

Установимо протилежну імовірнісну функцію $\Phi_i(y)$:

$$\Phi_i(y) = 1 - \varepsilon_i(y) = 1 - \frac{2 \cdot \operatorname{tg} \gamma \cdot y}{B}. \quad (2)$$

Протилежна імовірнісна функція $\Phi(y)$, що враховує накладення й перекриття проекцій n зерен (розташованих на робочій поверхні інструмента), відповідно до теореми множення незалежних випадкових величин, прийме вигляд

$$\Phi(y) = \prod_{i=1}^n \Phi_i(y) = \left(1 - \frac{2 \cdot \operatorname{tg} \gamma \cdot y}{B}\right)^n = [1 - \varepsilon_i(y)]^n. \quad (3)$$

Імовірнісна функція $\Phi(y)$ змінюється в межах $0 \dots 1$ і визначає, яка частка матеріалу є невилученою.

Визначення значень функції $\Phi(y)$ по залежності (3) вимагає проведення досить складних математичних обчислень. Тому одержимо більш просту й зручну для розрахунку залежність, що описує функцію $\Phi(y)$. Перетворимо залежність (3) за допомогою розкладання Бінома Ньютона:

$$[1 - \varepsilon_i(y)]^n = 1 - n \cdot \varepsilon_i(y) + \frac{n \cdot (n-1)}{1 \cdot 2} \cdot \varepsilon_i^2(y) - \frac{n \cdot (n-1) \cdot (n-2)}{1 \cdot 2 \cdot 3} \cdot \varepsilon_i^3(y) + \dots \quad (4)$$

Тут $\varepsilon_i(y) < 1$, а n – відносно велика величина. Тому в залежності (4) переважають перші доданки. Виходячи із цього залежність (4) спростимо

$$[1 - \varepsilon_i(y)]^n \approx 1 - n \cdot \varepsilon_i(y) + \frac{n^2}{2!} \cdot \varepsilon_i^2(y) - \frac{n^3}{3!} \cdot \varepsilon_i^3(y) + \dots \quad (5)$$

Приходимо до розкладання в степеневий ряд експонентної функції:

$$\Phi(y) = e^{-n\varepsilon_i(y)} = e^{-\frac{2 \cdot \operatorname{tg} \gamma \cdot n}{B} \cdot y} = e^{-\frac{2 \operatorname{tg} \gamma \cdot b}{B} \cdot \frac{n \cdot y}{b}} = e^{-A \cdot y}, \quad (6)$$

де $A = \frac{2 \cdot \operatorname{tg} \gamma \cdot n}{B}$.

Імовірнісна функція $\varepsilon(y)$, протилежна функції $\Phi(y)$, дорівнює

$$\varepsilon(y) = 1 - \Phi(y) = 1 - e^{-\frac{2 \cdot \operatorname{tg} \gamma \cdot n}{B} \cdot y}. \quad (7)$$

Використовуючи отримане вище теоретичне рішення, визначимо основний параметр шорсткості поверхні R_a . Відповідно до загальної методики визначення параметра шорсткості поверхні R_a , спочатку слід встановити

положення середньої лінії $y = a$ (рис. 2). Воно визначається з умови рівності площ, займаних виступами й впадинами на ділянці базової довжини B обробленої поверхні, тобто площ F_1 і F_2 , показаних на рис. 2 заштрихованими. Рівень $y = 0$ визначає положення найбільшої впадини (лінію впадин), а рівень $y = b$ – положення максимального виступу на обробленій поверхні (лінію виступів). Знаючи положення середньої лінії профілю $y = a$ й значення площ $F_1 = F_2$, можна визначити параметр шорсткості поверхні R_a . Він дорівнює довжині сторони прямокутника з висотою $\Phi(y) = 1$ (рис. 2):

$$R_a = \frac{F_1 + F_2}{1} = 2 \cdot F_1. \quad (8)$$

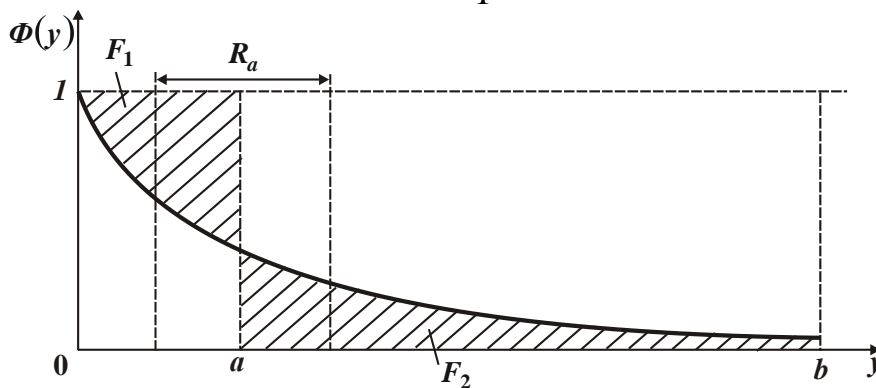

Рис. 2. Розрахункова схема параметра шорсткості поверхні R_a .

Визначимо положення середньої лінії $y = a$ з умови: $F_1 = F_2$. Виходячи з рис. 2, з урахуванням залежності (6), площі F_1 й F_2 виражаться

$$F_1 = \int_0^a [1 - \Phi(y)] \cdot dy = \left(y + \frac{1}{A} \cdot e^{-A \cdot y} \right) \Big|_0^a = a + \frac{1}{A} \cdot (e^{-A \cdot a} - 1), \quad (9)$$

$$F_2 = \int_a^b \Phi(y) \cdot dy = \left(-\frac{1}{A} \cdot e^{-A \cdot y} \right) \Big|_a^b = \frac{1}{A} \cdot (e^{-A \cdot a} - e^{-A \cdot b}). \quad (10)$$

Підкоряючи отримані залежності (9) і (10) умові $F_1 = F_2$, маємо

$$a = \int_0^b \Phi(y) \cdot dy = \frac{1}{A} \cdot (1 - e^{-A \cdot b}) = \frac{B}{2 \cdot \text{tg} \gamma \cdot n} \cdot \left(1 - e^{-\frac{2 \cdot \text{tg} \gamma \cdot n \cdot b}{B}} \right). \quad (11)$$

Із залежності (11) випливає, що зі збільшенням параметра b величина a збільшується, а зі збільшенням n – зменшується. При $n > 20$ функція $\Phi(y = b) < 0,12$. Отже, другим доданком у залежності (11) можна зневажити, тобто прийняти $\Phi(y = b) = e^{-A \cdot b} \approx 0$. Тоді залежність (11) спроститься:

$$a = \frac{1}{A} = \frac{B}{2 \cdot \text{tg} \gamma \cdot n}. \quad (12)$$

Знаючи величину a , описувану залежністю (11), визначимо площу F_1 :

$$F_1 = \frac{1}{A} \cdot (e^{-A \cdot a} - e^{-A \cdot b}) = \frac{B}{2 \cdot \operatorname{tg} \gamma \cdot n} \left(0,367 - e^{-\frac{2 \cdot \operatorname{tg} \gamma \cdot n \cdot b}{B}} \right). \quad (13)$$

Порівнюючи залежності (13) і (10), видно, що вони ідентичні, тобто $F_1 = F_2$. Отже, розрахунок величини a виконаний правильно. З огляду на те, що другий доданок менше першого, їм у першому наближенні можна зневажити. Тоді (13) спроститься й прийме вигляд

$$F_1 \approx \frac{0,367 \cdot B}{2 \cdot \operatorname{tg} \gamma \cdot n}. \quad (14)$$

Параметр R_a визначимо відповідно до залежностей (8) і (13):

$$R_a = 2 \cdot \int_a^b \Phi(y) \cdot dy = \frac{2}{A} \cdot (e^{-A \cdot a} - e^{-A \cdot b}) = \frac{B}{\operatorname{tg} \gamma \cdot n} \left(0,367 - e^{-\frac{2 \cdot \operatorname{tg} \gamma \cdot n \cdot b}{B}} \right) \approx \frac{0,367 \cdot B}{\operatorname{tg} \gamma \cdot n}. \quad (15)$$

У залежності (15) другий доданок менше одиниці і їм у першому наближенні можна зневажити, тоді залежність приймає простий вигляд. Як видно, параметр шорсткості поверхні R_a для заданих значень B і γ цілком однозначно визначається кількістю зерен n , що беруть участь у різанні. Чим більше n , тим менше R_a . За рахунок збільшення кількості зерен n можна фактично необмежено зменшувати параметр шорсткості поверхні R_a . Порівнюючи залежності (11) і (15), видно, що між параметрами R_a й a існує простий зв'язок

$$R_a = 0,734 \cdot a. \quad (16)$$

Зменшення параметра R_a рівносильне зменшенню величини a , яка визначає положення середньої лінії профілю поверхні. Проведемо аналіз функції $\Phi(y)$, описуваною залежністю (6), з використанням залежностей (12) і (16):

$$\Phi(y) = e^{-\frac{y}{a}} = e^{-\frac{0,734 \cdot y}{R_a}}. \quad (17)$$

Як видно, функція $\Phi(y)$ цілком однозначно визначається величиною a й параметром R_a . Меншим значенням R_a і a відповідають менші значення функції $\Phi(y)$. Визначимо функцію $\Phi(y)$ за умови $y = b = R_{max}$:

$$\Phi(y = b) = e^{-\frac{0,734 \cdot R_{max}}{R_a}}, \quad (18)$$

де R_{max} – максимальна висота мікронерівностей обробленої поверхні, м.

У цьому випадку значення функції $\Phi(y = b)$ визначаються лише відношенням R_{max}/R_a . При цьому параметр R_a , описуваний залежністю (15), фактично не залежить від значень $\Phi(y = b)$, оскільки вони менше 0,367 і ними, відповідно до залежності (15), можна зневажити. Отже, параметр R_a не залежить від R_{max}/R_a . Для одного значення R_{max}/R_a може бути реалізовано багато значень R_a , оскільки R_a й R_{max}/R_a визначаються на основі незв'язаних

між собою залежностей (15) і (18). Це важливий висновок, що розкриває структуру взаємозв'язків між параметрами шорсткості поверхні.

Отримане теоретичне рішення погодиться з відомими експериментальними даними. Так, у роботі [5] показано, що висотні параметри шорсткості поверхні R_a , R_p і R_{max} мають тісний кореляційний зв'язок, близький до функціонального. Коефіцієнти парної кореляції R_a й R_p , R_a і R_{max} для різних методів обробки (алмазно-абразивної і обробки лезовим інструментом) перебувають у межах 0,9–0,98 [5]. Це означає, що забезпечення при механічній обробці параметра R_a приводить до автоматичного одержання певних значень R_p і R_{max} , які залежать від прийнятого технологічного методу обробки. Таким чином, кожному технологічному методу обробки властиві певні відношення $k_p = R_p/R_a$ і $k_n = R_{max}/R_a$. Наприклад, при шліфуванні деталей із чавуну кругами з електрокорунду й ельбору відносна опорна довжина профілю τ_p на рівні середньої лінії $m-m$ дорівнює $\tau_{pm} = 0,55$; $k_n = 6,4$; $k_p = 2,15$ при $R_a = 0,26 \dots 1,93$ мкм, тобто одному значенню k_n відповідає безліч значень R_a . Це вказує на те, що дані величини по своїй суті різні й визначаються з різних фізичних умов. Як показано вище, параметр R_a залежить від форми функції $\Phi(y)$ й визначається тими параметрами, які впливають на форму функції $\Phi(y)$. Згідно залежності (15), це параметри n, γ, B . Умови, на основі яких можна визначити відношення R_{max}/R_a , поки невідомі. Тому проведемо дослідження з їхнього встановлення.

Спочатку зробимо розрахунок значень функції $\Phi(y=b)$ по залежності (18) для різних значень відношення R_{max}/R_a . Як впливає з табл. 1, зі збільшенням відношення R_{max}/R_a значення $\Phi(y=b)$ істотно зменшуються – приблизно по геометричній прогресії зі знаменником 0,5. Із цього випливає, що незначна зміна відношення R_{max}/R_a (у межах 4...10, тобто в 2,5 рази) приводить до багаторазового (до 100 разів) зменшення $\Phi(y=b)$. У цій же таблиці наведені розрахункові значення величини невилученого шару матеріалу $B \cdot \Phi(y=b)$ на рівні $y=b$, тобто матеріалу, що залишився у вигляді мікронерівностей. У якості вихідних даних за розрахунком прийняті значення $b=1$ мкм; $B=20$ мкм.

Таблиця 1

Розрахункові значення функції $\Phi(y=b)$ й $B \cdot \Phi(y=b)$

R_{max}/R_a	4	5	6	7	8	9	10
$\Phi(y=b)$	0,053	0,025	0,0122	0,0061	0,003	0,00123	0,00067
$B \cdot \Phi(y=b)$	1,06	0,5	0,244	0,122	0,061	0,024	0,013

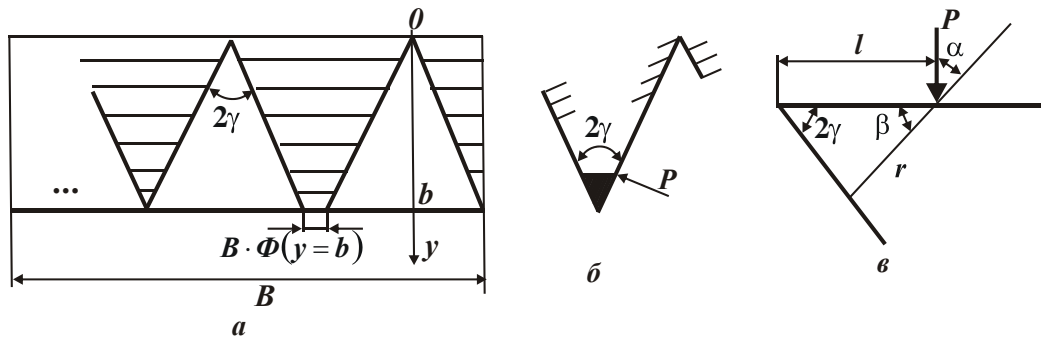

Рис. 3. Розрахункові схеми утворення площадки на вершині мікронерівності.

Величина $B \cdot \Phi(y=b)$ змінюється за законом зміни функції $\Phi(y=b)$. При $R_{max}/R_a > 5$ дана величина приймає невеликі значення. Цим показано, що у зв'язку з імовірнісним характером накладення й перекриття проєкцій зерен забезпечити повне знімання оброблюваного матеріалу на рівні $y=b$ не можна. Завжди буде залишатися шар невилученого матеріалу шириною $B \cdot \Phi(y=b)$ (рис. 3,а), тобто зменшити величину $B \cdot \Phi(y=b)$ до нуля й одержати гострокутну форму максимальної мікронерівності не представляється можливим. Навіть велика кількість зерен n , які беруть участь у процесі різання, однаково приведе не до нульового, а до кінцевого значення величини $B \cdot \Phi(y=b)$. Отже, максимальна величина мікронерівностей обробленої поверхні R_{max} , виходячи з даного геометричного подання, дорівнює величині b , а змінною величиною у відношенні R_{max}/R_a є параметр шорсткості поверхні R_a , тому що $R_{max}=b$. У дійсності механізм формування величини $B \cdot \Phi(y=b)$ й відповідно параметра шорсткості поверхні R_{max} трохи інший. Як показує практика, у процесі абразивної обробки завжди утворюється повний профіль на обробленій поверхні, тобто функція $\Phi(y)$ на рівні максимальної мікронерівності дорівнює нулю. Це пов'язане з тим, що під дією механічних навантажень, що виникають у процесі різання абразивними зернами, мікронерівності будуть руйнуватися з утворенням на них згладжених вершин (рис. 3,б), тобто теоретично неможливо одержати гострокутну форму максимальної мікронерівності. На її вершині буде утворюватися площадка певної довжини, яка, властиво, і буде визначати величину $B \cdot \Phi(y=b)$. Таким чином, обґрунтована можливість утворення на обробленій поверхні повного профілю від роботи абразивних зерен у результаті руйнування вершин мікронерівностей і утворення на них площадок. Чим міцніше оброблюваний матеріал, тим менша буде площадка на вершині мікронерівності й величина $B \cdot \Phi(y=b)$.

Виходячи із цього, параметр R_{max} повинен визначатися з умови міцності мікронерівностей обробленої поверхні й приймати значення $R_{max} \leq b$. Очевидно, цим можна пояснити те, що на практиці (наприклад, при шліфуванні) реалізуються значення R_{max}/R_a , які змінюються в межах 4...8. Не випадково й те, що відношення R_z/R_a у технології машинобудування прийнято

розглядати рівним 4. Оскільки по визначенню параметр R_{max} більший параметра R_z , то справедливо відношення $R_{max}/R_a \geq 4$.

З огляду на важливість визначення закономірностей руйнування вершин мікронерівностей оброблюваної поверхні при абразивній обробці, проведемо їх дослідження. Розглянемо розрахункову схему руйнування мікронерівності від дії сили P , прикладеної на відстані l від вершини мікронерівності (рис. 3,б). Будемо вважати, що руйнування мікронерівності відбувається шляхом зсуву матеріалу в умовній площині, розташованій під кутом β до напрямку дії сили P (рис. 3,в) від дії максимального дотичного напруження

$$\tau = \frac{P \cdot \cos \alpha}{r}, \quad (19)$$

де P – сила різання, яка приходить на одиницю ширини мікронерівності, Н/м; r – довжина площини зсуву, м; $\alpha = 90^\circ - \beta$; 2γ – кут при вершині мікронерівності.

Довжину r визначимо по теоремі синусів для косокутного трикутника:

$$\frac{r}{\sin 2\gamma} = \frac{l}{\sin(180^\circ - 2\gamma - \beta)}, \quad \text{звідки} \quad (20)$$

$$r = \frac{l \cdot \sin 2\gamma}{\sin(2\gamma + \beta)}. \quad (21)$$

Підставляючи залежність (21) в (19), маємо

$$\tau = \frac{P \cdot \sin \beta \cdot \sin(2\gamma + \beta)}{l \cdot \sin 2\gamma} = \frac{P \cdot [\cos 2\gamma - \cos(2\gamma + 2\beta)]}{2 \cdot l \cdot \sin 2\gamma}. \quad (22)$$

Максимальне дотичне напруження τ досягається за умови:

$$\cos 2(\gamma + \beta) = -1, \quad \text{звідки} \quad (23)$$

$$\beta = 90^\circ - \gamma. \quad (24)$$

При $\gamma = 45^\circ$ екстремальне значення кута $\beta = 45^\circ$. В результаті приходимо до рівнобедреного трикутника з кутом при вершині $2\gamma = 90^\circ$. Отже, руйнування мікронерівності відбувається в площині, паралельній площині $y = b$ (рис. 3,б). Підставляючи (24) в (22), визначимо максимальне дотичне напруження:

$$\tau_{max} = \frac{0,5 \cdot P \cdot \operatorname{ctg} \gamma}{l}. \quad (25)$$

Руйнування матеріалу в площині зсуву відбудеться при досягненні максимальним дотичним напруженням межі міцності матеріалу на зсув $\tau_{зсув}$, тобто за умови $\tau_{max} = \tau_{зсув}$. Підкоряючи їй залежність (25), визначимо відстань l від вершини мікронерівності до площини зсуву матеріалу:

$$l = \frac{0,5 \cdot P \cdot \operatorname{ctg} \gamma}{\tau_{зсув}}. \quad (26)$$

Як видно, величина l тим більше, чим менше $\tau_{зсув}$ й більше сила P і кут γ . Отже, більші площадки на вершинах мікронерівностей будуть досягатися при обробці менш міцних матеріалів, які характеризуються відносно

невеликими значеннями $\tau_{зсув}$. З іншого боку, зменшення міцності оброблюваного матеріалу приведе до зниження сили різання P й відповідно залежності (26) – до зменшення величини l . Таким чином, величина l в остаточному підсумку залежить від відношення $P/\tau_{зсув}$. Чим воно більше, тим більша величина l й довжина площадки руйнування вершини мікронерівності. Із цього випливає, що параметр R_{max} залежить від довжини площадки на вершині максимальної мікронерівності й відповідно від марки оброблюваного матеріалу. Отже, і значення $\Phi(y=b)$ залежать від умов руйнування вершини максимальної мікронерівності й довжини площадки, яка утворюється на ній. Тому визначити величину R_{max} можна на основі знання $\Phi(y=b)$ для конкретних умов обробки.

Таким чином показано, що існують два підходи до аналітичного опису закономірностей формування шорсткості поверхні при абразивній обробці. Перший полягає в кінематико-геометричному описі профілю поверхні з урахуванням імовірнісного накладення й перекриття проекцій зерен. У цьому випадку імовірнісна функція $\Phi(y)$, що описує частку невилученого матеріалу, на рівні максимальної мікронерівності не дорівнює нулю, що не дозволяє однозначно визначити параметр R_{max} . Другий підхід полягає в аналітичному описі профілю вершин мікронерівностей від їхнього руйнування під дією сил, що виникають у процесі різання абразивними зернами. У результаті на вершинах мікронерівностей утворюються площадки певної довжини. Тоді імовірнісна функція $\Phi(y)$ на рівні максимальної мікронерівності й параметр R_{max} визначаються довжиною площадки. Це приводить у відповідність теорію й практику процесу обробки.

Відповідно до першого підходу, основною характеристикою шорсткості поверхні є відношення a/R_a , оскільки про параметр R_{max} можна говорити лише з певним ступенем наближення, тому що значення функції $\Phi(y)$ на рівні максимальної мікронерівності невизначено. Установити значення R_{max} можна лише на основі другого підходу, у тому числі з використанням експериментальних даних. Таким чином, перший підхід дозволяє встановити a/R_a , а другий підхід – R_{max}/R_a . У підсумку формується досить повне уявлення про структуру шорсткуватого шару обробленої поверхні.

Для більш глибокого уявлення про співвідношення висотних параметрів шорсткості поверхні, розглянемо функцію $\Phi(y)$ у вигляді прямої лінії, як це показано на рис. 4,а. Такий вигляд функція $\Phi(y)$ буде мати місце при доведенні рівновіддаленими абразивними зернами без урахування їхнього перекриття (рис. 1,а). Такий же вигляд функції $\Phi(y)$ можна одержати при різанні лезовими інструментами (наприклад, при точінні), якщо розглядати лише теоретичний профіль без урахування різного роду відхилень від нього у зв'язку з коливаннями в технологічній системі, окремими руйнуваннями мікронерівностей при обробці й т.д. Параметр a для даної функції $\Phi(y)$

дорівнює $a = 0,5 \cdot b = 0,5 \cdot R_{max}$, а $R_a = 0,25 \cdot R_{max}$. Отже, відношення $R_{max}/R_a = 4$; а $R_a/a = 0,5$.

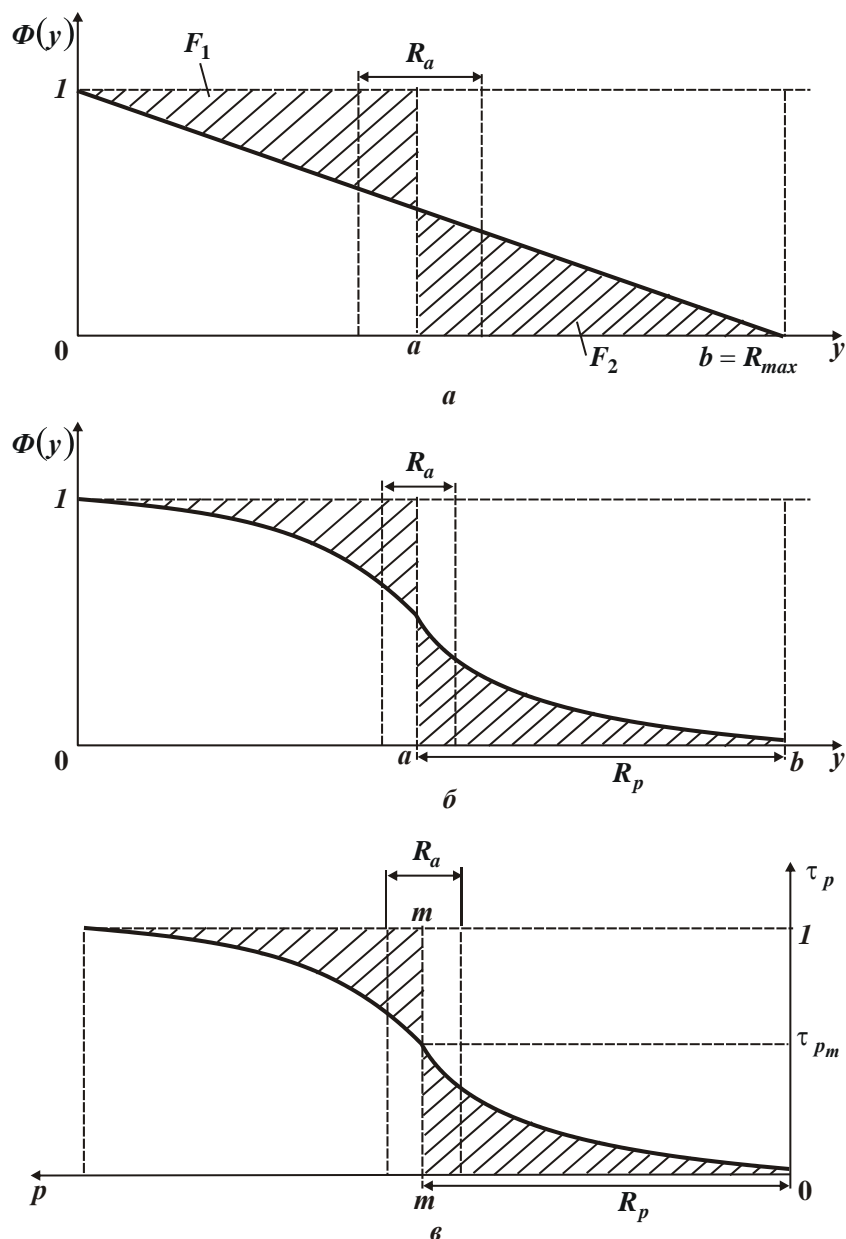

Рис. 4. Загальний вигляд функцій $\Phi(y)$ і τ_p .

Для функції $\Phi(y)$, описуваної залежністю (6) і графічно показаної на рис. 2, відношення R_a/a відповідно до залежності (16) дорівнює 0,734. Це свідчить про те, що в останньому випадку більша площа $F_1 = F_2$. Очевидно, якщо функція $\Phi(y)$ буде приймати вигляд, показаний на рис. 4,б, то відношення $R_a/a < 0,5$. Таким чином, вигляд функції $\Phi(y)$ визначає відношення R_a/a , яке, як показано вище, змінюється в широких межах.

Функція $\Phi(y)$ визначає відносну опорну довжину профілю τ_p , графічно показану на рис. 4,в. Координата p відповідає координаті y на рис. 4,б. Параметр τ_{pm} визначає значення відносної опорної довжини профілю τ_p на

рівні середньої лінії $m-m$. Установити параметр τ_{p_m} можна з умови $\tau_{p_m} = \Phi(y=a)$. Для функції $\Phi(y)$, що описується залежністю (6) з урахуванням (12) параметр $\tau_{p_m} = e^{-1} = 0,367$. Як видно, у цьому випадку він менше 0,5, тоді як для функції $\Phi(y)$, показаної на рис. 4,а, параметр $\tau_{p_m} = 0,5$. Для функції $\Phi(y)$, показаної на рис. 4,б, він буде більше 0,5.

Знаючи величину a , можна визначити ще один висотний параметр шорсткості поверхні R_p , що дорівнює відстані від лінії виступів ($y=b=R_{max}$) до середньої лінії ($y=a$), тобто $R_p=R_{max}-a$ (рис. 4,б). Тоді

$$\frac{R_p}{R_a} = \frac{R_{max} - a}{R_a} = \frac{R_{max}}{R_a} - \frac{a}{R_a}. \quad (27)$$

Для функції $\Phi(y)$, показаної на рис. 4,а, маємо $R_{max}/R_a = 4$; $R_a/a = 0,5$. Отже, відношення $a/R_a = 2$ і $R_p/R_a = 2$; $R_p/a = 1$.

Для функції $\Phi(y)$, показаної на рис. 2, як установлено вище, $R_{max}/R_a = 4 \dots 8$; $R_a/a = 0,734$. Отже, відношення $R_p/R_a > 3$, тобто в цьому випадку R_p/R_a більше, ніж у попередньому випадку. Відповідно $R_p/a > 2,2$.

Для функції $\Phi(y)$, показаної на рис. 4,б, $R_{max}/R_a = 4 \dots 8$; $R_a/a < 0,5$. Тоді, $a/R_a > 2$ і відношення $R_p/R_a < 2 \dots 6$. Відповідно $R_p/a < 1 \dots 3$. У табл. 2 наведені значення R_a/a , R_{max}/R_a і R_p/R_a для трьох розглянутих випадків. Як видно, випадок 2 займає проміжне положення. З переходом від випадку 1 до випадку 3 відношення R_a/a однозначно зменшується, а відношення R_{max}/R_a проходить точку мінімуму, тому що в другому випадку приймає найменше значення, рівне 4. Таким чином, випадок 2 є свого роду границею, що розділяє випадки 1 і 3. Порівнюючи встановлені експериментальним або розрахунковим шляхом значення відношень R_a/a , R_{max}/R_a , R_p/R_a і R_p/a з відповідними значеннями для випадку 2, можна оцінити структуру шорсткуватого шару, що утворюється для конкретного методу обробки.

Таблиця 2

Розрахункові значення відношень R_a/a , R_{max}/R_a , R_p/R_a і R_p/a

Найменування параметрів	Випадок 1 (рис. 2)	Випадок 2 (рис. 4,а)	Випадок 3 (рис. 4,б)
R_a/a	0,734	0,5	$< 0,5$
R_{max}/R_a	> 4	4	4...8
R_p/R_a	> 3	2	$< 2 \dots 6$
R_p/a	$> 2,2$	1	$< 1..3$

Висновки. У роботі одержав подальший розвиток теоретико-імовірнісний підхід до визначення параметрів шорсткості поверхні при абразивній обробці, заснований на урахуванні імовірнісного характеру участі зерен у різанні. Показано, що все різноманіття умов формування шорсткості

поверхні при абразивній обробці зводиться до трьох принципових структур шорсткуватого шару оброблюваних поверхонь, обумовлених різними імовірнісними законами накладення й перекриття проекцій зерен на оброблювану поверхню. Це дозволило провести класифікацію структур шорсткуватого шару й установити значення параметрів шорсткості поверхні, що відповідають кожній зі структур. Показано, що повний профіль утворюється в результаті руйнування вершин мікронерівностей від дії механічних навантажень, що виникають при обробці. Тому шорсткість поверхні є результатом як процесу різання, так і результатом процесу механічного руйнування вершин мікронерівностей. Це погодиться із практикою абразивної обробки.

Список літератури: 1. Маталин А.А. Технология машиностроения: учебник / А.А. Маталин. – Л.: Машиностроение, 1985. – 496 с. 2. Бобров В.Ф. Основы теории резания металлов / В.Ф. Бобров. – М.: Машиностроение, 1975. – 343 с. 3. Новоселов Ю.К. Динамика формообразования поверхностей при абразивной обработке / Ю.К. Новоселов. – Саратов, 1979. – 232 с. 4. Новиков Ф.В. Физические и кинематические основы высокопроизводительного алмазного шлифования: автореф. дис. на соискание научн. степени докт. техн. наук: спец. 05.03.01 “Процессы механической обработки, станки и инструменты” / Ф.В. Новиков. – Одесса, 1995. – 36 с. 5. Качество поверхности при алмазно-абразивной обработке / Э.В. Рыжов, А.А. Сагарда, В.Б. Ильицкий, И.Х. Чеповецкий. – К.: Наук. думка, 1979. – 244 с.

Надійшла в редколегію 26.02.2013р.